

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕЙ ТА ІНСТИТУТІВ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА І НАУКИ

УДК 342.5 (477)

Мельник В. І., начальник Головного слідчого
управління фінансових розслідувань
Державної фіскальної служби України

Функції правоохоронних органів України щодо забезпечення економічної безпеки держави

У статті охарактеризовано основні правоохоронні функції держави, запропоновано їх класифікацію. Визначено функції правоохоронних органів України щодо забезпечення економічної безпеки держави. Уточнено перелік правоохоронних органів, які забезпечують економічну безпеку держави.

Ключові слова: правоохоронні органи, держава, економічна безпека держави, правоохоронні функції.

В статье охарактеризованы основные правоохранительные функции государства, предложена их классификация. Определены функции правоохранительных органов Украины по обеспечению экономической безопасности государства. Уточнен перечень правоохранительных органов, обеспечивающих экономическую безопасность государства.

Ключевые слова: правоохранительные органы, государство, экономическая безопасность государства, правоохранительные функции.

The article describes the basic functions of the state law, proposed their classification. The functions of law enforcement bodies of Ukraine on ensuring economic security. Specifies a list of law enforcement agencies that provide economic security.

Keywords: police, government, economic security, law enforcement function.

Актуальність теми. Забезпечення економічної безпеки держави — одне з найголовніших завдань будь-якої країни. Для здійснення цього завдання державою покладається ряд завдань і функцій на різноманітні державні органи, що задіяні у зазначеній сфері. Не є виключенням і правоохоронні органи України, на частину з яких державою покладається виконання завдань і функцій щодо забезпечення економічної безпеки. З'ясування ролі правоохоронних органів у забезпеченні економічної безпеки держави має вагомий значення для України, як країни, яка перебуває на шляху складних соціально-політичних перетворень.

Стан наукового дослідження. Зазначене питання не залишилося поза увагою науковців, йому присвячено низку наукових праць, серед яких можна відзначити праці таких вчених, як В. Білоус [1], І. Бондаренко [2], А. Гель [3], А. Детюк [4], А. Завальний [5], М. Мельник [6], В. Молдован [7] та ін. Водночас варто зазначити, що хоча перелічені автори і торкалися цього питання, проте у повній мірі, на сьогодні, воно не розкрито і потребує подальших наукових досліджень. Метою даної статті є визначення функцій

правоохоронних органів України із забезпечення економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи з'ясування та дослідження функцій правоохоронних органів України щодо забезпечення економічної безпеки держави, на нашу думку, варто з'ясувати що ж собою являє термін «функція». В юридичній науці термін «функція» має свою специфіку. Так, термін «функція» в теорії держави означає напрямок, предмет діяльності того або іншого політико-правового інституту, зміст цієї діяльності, її забезпечення. Саме в цьому сенсі говориться про функції держави, уряду, міністерства, інших державних органів. У зв'язку зі специфічною трактовкою поняття «функція» юридичною наукою А. Б. Венгерова писав: «але така вже властивість юридичної мови - вона запозичає чужі поняття і наповнює їх своїм змістом, часом зрозумілим лише обізнаним, спеціально навченим особам, передусім юристам. Причому таким змістом, що інколи майже втрачає зв'язок з первісним. Так і з поняттям «функція», коли воно включається в юридичний понятійний апарат, відбувається цей процес» [8, с. 140 - 141]. Слово «функція» увійшло до української мови з латинської мови (від лат. «functio» - виконання, звершення). У різних галузях знань поняття «функція» має різні значення. Так, у філософії під функцією прийнято розглядати спосіб діяння речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту. У фізіології під функцією розуміють прояв життєдіяльності організму, органа, тканини і клітини. У соціології функція - це роль, яку виконує певний соціальний інститут щодо суспільства. У математиці під функцією розуміється залежна змінна величина, тобто величина, що змінюється в міру зміни іншої величини, яка має назву аргумент [8, с. 144]. Таким чином, з'ясувавши значення цього терміну, ми можемо продовжити розгляд зазначеного питання враховуючи ці дані. Перейдемо ж до більш детального розгляду завдання та функції правоохоронних органів України щодо забезпечення економічної безпеки держави.

Правоохоронні органи створюються для виконання правоохоронної діяльності та наділені відповідними повноваженнями. Вони є незалежними один від одного й утворюють єдину систему, системоутворюючим чинником якої є пріоритетне завдання, що полягає у забезпеченні законності та правопорядку. Реалізація зазначеного завдання забезпечується на основі здійснення в правоохоронній діяльності низки соціально-правових та організаційних принципів, здійснення яких дозволяє використовувати у практичній діяльності оптимальні варіанти структур і функціонування правоохоронних органів, раціонально розподіляти компетенцію суб'єктів діяльності, контролювати дотримання законності.

Протидія злочинності у сучасних умовах здійснюється шляхом використання превентивного та виховного впливу кримінального законодавства; застосування кримінально-правових засад; спеціального кримінологічного попередження злочинності (профілактичного запобігання реально можливим злочинам і припинення розпочатої діяльності) [9, с. 205]. Для цього на правоохоронні органи покладається ряд завдань і функцій. Від функцій необхідно відрізнити основні напрями діяльності правоохоронних органів. Ми не можемо ставити знак «рівняння» між функціями і основними напрямками правоохоронної діяльності. Ці категорії знаходяться у різних площинах і взаємодоповнюють загальну характеристику як організації, так і роботи правоохоронних органів. Якщо функції пов'язані із завданнями, які вирішують правоохоронні органи у боротьбі зі злочинами в економічній сфері діяльності та іншими правопорушеннями, то основні напрями визначають мету діяльності правоохоронних органів,

що впливають із загальної правової політики держави [9, с. 207]. Ось чому можна дійти висновку, що правоохоронні функції - це напрямки діяльності визначених законом державних і недержавних органів по забезпеченню встановлених (діючих) у державі правових норм, які регулюють суспільні відносини всіх суб'єктів у різних сферах життя суспільства, держави і громадян [10, с. 141].

Функція попередження злочинів у сфері економіки в діяльності правоохоронних органів посідає особливе місце. Серед правоохоронних органів немає такого органу, який був би спеціально створений для її реалізації, тому дану функцію зобов'язані виконувати всі без винятку правоохоронні органи, адже здійснення будь-якої іншої правоохоронної функції в кінцевому результаті так чи інакше слугує попередженню злочинів та інших правопорушень. Але це не усуває, а, навпаки, припускає цілеспрямовані дії правоохоронних органів для реалізації цієї функції поряд із основною. Такий обов'язок безпосередньо передбачений законом, наприклад, для органів, що здійснюють функції оперативно-розшукової діяльності, розслідування і правосуддя.

Окремі однакові функції виконуються різними правоохоронними органами при розмежуванні їх підвідомчості, підслідності або підсудності: функцію оперативно-розшукової діяльності з викриття економічних злочинів виконують органи внутрішніх справ, органи служби безпеки та податкової міліції; функцію дізнання – також органи міліції, безпеки та податкової міліції; функцію розслідування при провадженні попереднього слідства – слідчі прокуратури, органи внутрішніх справ, служби безпеки, податкової міліції; функцію правосуддя – суди загальної юрисдикції у цивільних і кримінальних справах, господарські суди [9, с. 208]. Таким чином, основні функції правоохоронних органів стосовно забезпечення економічної безпеки держави об'єднують ряд видів правоохоронних органів.

Важливим завданням, яке стоїть перед нами, є визначення функцій правоохоронних органів України щодо забезпечення економічної безпеки держави. Для цього, в першу чергу, необхідно дослідити основні правоохоронні функції. Стосовно переліку функцій, які належать до правоохоронних, то тут орієнтиром є два закони: Закон України «Про основи національної безпеки України» [11] та Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [12]. Так, ст. 9 Закону України «Про основи національної безпеки України» передбачає, що правоохоронні органи ведуть боротьбу зі злочинністю і протидіють тероризму, забезпечують захист і врятування населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характерів. На підставі зазначеного функціями, які належать до правоохоронних, є: а) боротьба зі злочинністю; б) протидія тероризму; в) забезпечення захисту і врятування населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру. Вважаю, що це достатньо спрощений та безсистемний підхід. Більше того, ст. 9 Закону функції правоохоронних органів розглядає окремо від функцій судів, прокуратури та Служби безпеки України, що уявляється зовсім невірним.

Більш вдала спроба визначити перелік функцій, які належать до правоохоронних, зроблена в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Так, ст. 2 Закону передбачає наступні функції: а) розгляд судових справ у всіх інстанціях; б) провадження і розслідування кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення; в) оперативно-розшукову та розвідувальну діяльність; г) охорону громадського порядку і громадської безпеки; д) виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання і попереднього слідства та прокурорів;

е) контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України; є) нагляд і контроль за виконанням законів [8, с. 144 - 145]. Таким чином, дослідивши чинне законодавство, яке регулює діяльність правоохоронних органів, ми визначили основні їх функції. Це лише перший кроку у розв'язанні даного питання.

Досліджуючи зазначене питання, у юридичній літературі ми можемо побачити різноманітні підходи до проведення класифікації правоохоронних функцій. Так, П.М. Рабінович розрізняє внутрішні та зовнішні функції правоохоронної спрямованості. Внутрішніми функціями він вважає: гуманітарну, або забезпечення, охорона і захист основних прав людини; охоронну й захисну державно-конституційного ладу, законності та правопорядку, або охоронну функцію, при цьому відносячи її до політичних функцій. Зовнішніми функціями правоохоронної спрямованості він називає: участь у міжнародному забезпеченні й захисті прав людини; участь у боротьбі з порушеннями міжнародного правопорядку, яку вважає політичною функцією. О.Ф. Скакун під правоохоронною функцією розуміє забезпечення охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності й правопорядку, довкілля, встановлення й регулювання правом усіх суспільних відносин [13, с. 42]. Проте, це лише одна з теорій. Для більш повного розуміння класифікації правоохоронних функцій, варто приділити увагу іншим теоріям.

Слід зазначити, що до правоохоронних органів належить лише такий державний орган, виконання яким однієї чи декількох головних правоохоронних функцій є визначальним у його діяльності. При цьому виконання другорядних (допоміжних) правоохоронних функцій не має великого значення, хоча їх виконують майже всі правоохоронні органи.

До головних функцій належать ті, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинністю та правопорушеннями, які тягнуть юридичну відповідальність (профілактична; захисна; охоронна; ресоціалізаційна; оперативно-розшукова; розслідування злочинів; судовий розгляд справ про злочини; розгляд справ про адміністративні правопорушення; розгляд справ про фінансові та господарські правопорушення; виконавча).

До другорядних функцій належать: контрольна; дозвільна; правороз'яснювальна; аналітична та методична; інформаційна; нормотворча; координаційна.

Правоохоронні органи можуть виконувати також й інші функції, які взагалі не можна віднести до правоохоронних: розвідувальна, забезпечення урядового зв'язку, надання соціальної допомоги, антидиверсійна, конвойна тощо [14, с. 150]. Як бачимо, окрім основних правоохоронних функцій, при забезпеченні економічної безпеки держави, правоохоронні органи виконують ряд інших функцій.

Розглянемо ж ще один підхід до проведення класифікації правоохоронних функцій. Так, при визначенні діяльності того чи іншого органу як правоохоронного, необхідно враховувати функціональний критерій, але правоохоронні функції передусім необхідно певним чином класифікувати. На наш погляд, слід погодитись з деякими авторами, що всі правоохоронні функції поділяють на: головні; другорядні або допоміжні.

До головних правоохоронних функцій належать ті, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинністю та правопорушеннями, які тягнуть за собою адміністративну відповідальність (у т. ч. фінансові та адміністративно-господарські санкції).

Іншими словами, функції, пов'язані з боротьбою з порушеннями, які тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права. Боротьба зі злочинністю передбачає три основні напрямки: 1) загальна організація боротьби; 2) профілактика злочинності; 3) власне правоохоронна діяльність.

Таким чином, до головних правоохоронних функцій слід віднести: 1) профілактичну (профілактика правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права); 2) захисну (захист життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб); 3) охорону громадського порядку громадської безпеки й власності; 4) ресоціалізаційну (ця функція є найбільш характерною для органів і служб у справах неповнолітніх, і служб що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі); 5) оперативно-розшукову; 6) розслідування злочинів; 7) судового розгляду справ; 8) розгляду справ про адміністративні правопорушення; 9) розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення (тобто розгляд справ про адміністративні правопорушення, вчинені юридичними особами або громадянами-підприємцями); 10) виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів дізнання й досудового слідства та прокурорів [15, с. 106 - 107].

До другорядних та допоміжних правоохоронних функцій слід віднести: 1) контрольну (наглядову); 2) дозвільну (надання дозволів на здійснення певної діяльності, в т. ч. підприємницької, або вчинення певних дій); 3) правороз'яснювальну (в т. ч. надання правової допомоги); 4) аналітичну або методичну; 5) інформаційну (інформування інших державних органів, у т. ч. правоохоронних); 6) нормотворчу (з правом видання актів міжвідомчого характеру); 7) координаційну [15, с. 107]. Такою є основна класифікація правоохоронних функцій держави, серед інших, з якою ми цілком погоджуємося. Водночас, слід відзначити, що функції правоохоронних органів різні автори розділяють на декілька видів. Незалежно від назви цих видів, класифікація проводиться на два різновиди залежно від завдань.

Однак досить складно називати функції, не вказавши їх призначення, тобто не визначивши відповідного завдання. Тому в статусі державного органу, зокрема й ОВС, чітке закріплення (і розмежування) функцій можливе і доцільне шляхом посилення на завдання, поставлені перед ними.

Завдання ОВС України конкретизують і деталізують сукупність питань, які підлягають розв'язанню цим державним органом і віддзеркалюють напрями його діяльності. Мета потребує єдності конкретних завдань і функцій органу, а її досягнення в реальному житті виступає критерієм ефективності виконання органом цих функцій і завдань. Тобто цілі визначають завдання і функції органу виконавчої влади, яким є МВС України.

Завдання є визначеним елементом функції, оскільки забезпечує її вибіркову спрямованість на відповідні об'єкти. Завдання реалізується у процесі виконання функції, що відображає практичну діяльність органу виконавчої влади. Здійснення функції - це постановка завдання і досягнення результату, а постановка завдання - це визначення функції управління.

Відповідно до ст. 2 законів України «Про міліцію», «Про Національну гвардію України» основними завданнями органів міліції та національної гвардії у сфері забезпечення економічної безпеки є: захист власності від злочинних посягань; запобігання правопорушенням та їх припинення; виявлення і розкриття злочинів, розшук

осіб, які їх учинили; виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень; забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; охорона та оборона важливих державних об'єктів, об'єктів матеріально-технічного та військового забезпечення Міністерства внутрішніх справ України; охорона і забезпечення громадського порядку; участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків; участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах, що охороняються; супроводження спеціальних вантажів. [16, с. 103].

Як правило, у функціях права розмежовують два аспекти: призначення права з позиції його глобального впливу на суспільство й виокремлення відповідно регулятивної та охоронної функції, кожна з яких має свій набір способів і прийомів впливу; призначення права як регулятора суспільних відносин, залежно від стану останніх (стабільних, перспективних, застарілих) і відповідно виокремлення статичної, динамічної й охоронно-регулятивної функцій права [13, с. 41].

Функції ОВС визначаються завданнями, які вони покликані виконувати. До основних функцій ОВС належать: організація та забезпечення охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю; захист прав і свобод громадян, суспільства, держави від протиправних посягань; організація та забезпечення безпеки дорожнього руху в містах та інших населених пунктах, а також на автомагістральних шляхах; здійснення державного пожежного нагляду та організація роботи органів пожежної охорони; здійснення оперативно-розшукової діяльності; проведення дізнання та попереднього слідства у кримінальних справах, що належать до їх компетенції [3, с. 140].

Силові структури: органи Служби безпеки України; підрозділи Міністерства з надзвичайних ситуацій; підрозділи Прикордонних військ України; органи та підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, які виконують такі основні функції: своєчасне запобігання та припинення злочинів у галузі економіки; аналіз і прогнозування криміногенних процесів в економіці та своєчасне інформування про це органів державної виконавчої влади; виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень у галузі економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення; протидія незаконній підприємницькій та іншій господарській діяльності юридичних та фізичних осіб; виявлення економічних злочинів та проведення щодо них дослідної (попередньої) перевірки; захист від вчинення злочинів у бюджетній сфері; виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які скоїли економічні злочини; інформаційно-аналітичне забезпечення боротьби з економічною злочинністю [14, с. 120 - 121].

Висновок. Таким чином, забезпечення економічної безпеки держави покладається на відповідні правоохоронні органи, які виконують спеціальні завдання та функції у цій сфері. Проте, аналізуючи кожен правоохоронний орган окремо, ми можемо відзначити, що жоден з них безпосередньо не відповідає за стан забезпечення економічної безпеки держави. Правоохоронні органи, виконуючи свої основні завдання і функції, частково здійснюють забезпечення економічної безпеки держави, оскільки функції стосовно забезпечення економічної безпеки держави є лише частиною їх загальних правоохоронних завдань і функцій. Таким чином, ми можемо відзначити, що правоохоронні органи здійснюють функції забезпечення економічної безпеки держави разом з іншими покладеними на них функціями, які пропонуємо класифікувати на основні та другорядні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоус В. Т. Правоохорона діяльність у сфері захисту економічних інтересів держави / В. Т. Білоус // Наука і правоохорона. – 2008. - № 2. – С. 120 – 125.
2. Бондаренко І. Правоохоронні органи України та їх функції / І. Бондаренко // Право України – 2007. - № 7. С. 53 – 56.
3. Гель А. П. Правоохоронні органи України : курс лекцій / А. П. Гель, Г. С. Семаков, Д. П. Цвігун. – К. : МАУП, 200. – 240 с.
4. Детюк А. Правоохоронні органи як суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки України / А. Детюк // Підприємство, господарство і право. – 2009. - № 12 (168). С. 33 – 37.
5. Завальний А. М. Правоохоронна діяльність та її суб'єкти / А. М. Завальний // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2006. - № 6. С. 144 – 149.
6. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посібник / М. І. Мельник. – К. : Атіка, 2002. – 576 с.
7. Молдован В. В. Правоохоронні органи : опорні конспекти : навч. посібник / В. В. Молдован. – К. : Юмана, 1998. – 160 с.
8. Мельник К. Ю. Проблеми законодавчого закріплення поняття “правоохоронні органи” / К. Ю. Мельник // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2009. - № 3 (№ 46). - С. 139-146.
9. Білоус В.Т. Правоохоронним органам України, що здійснюють боротьбу з економічною злочинністю – чітке законодавче визначення // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2002. - № 5. – Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 1996. – С. 204 - 212.
10. Шилін М. О. Проблеми визначення поняття “правоохоронні органи”, назви і структури відповідної навчальної дисципліни у сфері юридичної освіти / М. О. Шилін // Проблеми законності. - Вип. 92. - 2007. - С. 138 - 145.
11. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/про%20основи%20національної%20безпеки>
12. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
13. Плигун Ю. С. Функції правоохоронної діяльності: поняття та законодавче закріплення / Ю. С. Плигун // Часопис Київського університету права. - 2007. - № 2. - С. 40 - 44.
14. Економічна безпека : навч. посіб. / В. І. Франчук, Л. В. Герасименко, В. О. Гончарова, З. Б. Живко та ін. ; за ред. В. І. Франчука. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 244 с.
15. Ведерніков Ю. А. Щодо визначення поняття правоохоронної діяльності / Ю. А. Ведерніков // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2001. - №3. - С. 102 - 111.
16. Мамочка Р. В. Окремі питання правового статусу ОВС у сфері забезпечення економічної безпеки / Р. В. Мамочка // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. - № 3 (46). С. 100 – 104.